

## Trekvlinders in 1982 (drieënveertigste jaarverslag) (Lepidoptera)

door

B. J. LEMPKE

*Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum), Amsterdam*

**ABSTRACT.** — Migrant Lepidoptera in 1982 (forty-third report) (Lepidoptera). Report on the migrants observed in the Netherlands in 1982. An abridged version in English is added at the end of the paper.

In januari was het weer sterk afwisselend, de eerste dagen zeer zacht, tot 8 °C toe, maar vanaf de vijfde tot de 15de volgde een koudeperiode waarin de thermometer plaatselijk tot -15° daalde. Daarna was het overdag zonnig met temperaturen van 5-10°. De laatste decade echter was minder fraai. De eerste helft van februari was zacht, droog en zonnig, de tweede kouder met 's nachts en soms overdag vorst. Tegen het eind van de maand werd het zachter en 1 maart begon het te regenen. Heel opvallend stonden de gele crocussen al de volgende dag massaal boven de grond, een week later gevolgd door de paarse. Toch bleef het een groot deel van de maand zeer middelmatig weer met middagtemperaturen van meest 6 à 7°. De laatste week evenwel was fraai. Op 27.III werd te Amsterdam een middagtemperatuur gemeten van 15°. Geen wonder dat toen in de gazons alle kleuren crocussen massaal in bloei stonden.

April begon goed (16° op 6.IV!), maar op 8.IV draaide de wind naar het noorden en begon een periode van guur weer, zelfs als de zon scheen. De eerste decade van mei bleef de temperatuur aan de lage kant, maar vooral in het midden van de maand werd het veel beter (25-28° op 16.V!). Ook de eerste decade van juni was nog bijzonder fraai, maar na de tiende daalde de temperatuur en viel er bovendien een overmaat aan regen. Juli maakte echter veel goed. Regen viel er nauwelijks en de temperatuur lag de meeste dagen boven de 25°, soms zelfs boven de 30°. De eerste helft van augustus was al even fraai, maar daarna werd het weer wisselvalliger. De eerste twee decaden van september waren weer mooi, de temperatuur de meeste dagen boven 20° en veel zonneschijn. Oktober was aanmerkelijk koeler, zelden boven 15° en vooral in de eerste helft veel regen. November was weer zeer zacht en ook in december heeft het nauwelijks gevoren.

Kort: een matig voorjaar, een heel mooie zomer en herfst. Bruikbare gegevens werden van 133 medewerkers ontvangen, waaruit het onderstaande verslag samengesteld kon worden.

1. *Iphiclides podalirius* (Linnaeus). Eén afgevlogen exemplaar werd op 6.VI op de Floriade te Amsterdam gezien op bloeiende Gelderse roos (opgave van H. van Oorschot).

2. *Pieris brassicae* (Linnaeus). J. Stevens zag op 6 juni ongeveer 20 exemplaren op de Kunderberg in Zuid-Limburg, duidelijk trekkend in noordelijke richting.

3. *Colias hyale* (Linnaeus). Er werden geen meldingen van de eerste generatie ontvangen. Vanaf half juli echter kwam een onafgebroken reeks binnen die voortduurde tot begin oktober met een top van eind juli tot half augustus. De meeste waarnemingen kwamen uiteraard uit Zuid-Limburg, maar de vlinder werd zelfs op één van de waddeneilanden gezien. Er is ongetwijfeld een kleine herfstgeneratie geweest, maar daarvan kreeg ik alleen berichten uit het zuiden van het land. Laatste waarnemingen: op 2.X vier exemplaren te Wittem, 4.X één te Vrijlen.

Het totale aantal waargenomen exemplaren is moeilijk nauwkeurig op te geven. Er zijn vooral in Zuid-Limburg nogal dubbeltellingen geweest, maar een totaal van 250 is zeker niet te hoog, een aantal dat sinds 1973 niet meer bereikt was.

Vindplaatsen. Lbg.: verbreid in het Krijtdistrict, verder: Susteren, Echt, Maasbracht, Putbroek, Montfort, Posterholt; N.B.: Vlijmen, Heusden; Zl.: Emmadorp (Hulst); ZH.: Berkel, Alblasserdam; NH.: Schiphol, 't Twiske (Oostzaan), Julianadorp; Gdl.: Harderwijk, Megchelen (ten zuiden van Gendringen), Drempt, Zutphen; Ov.: Terwolde, Boskamp bij Olst; Dr.: Dwingeloo; Fr.: Oudemirdumer klif, Oosterbierum, Schiermonnikoog.

4. *Colias croceus* (Fourcroy). Tegen alle verwachtingen in was de Oranje lucernevlinder veel schaarser dan de Gele. Het eerste exemplaar werd 7 juli gemeld van het reservaat de Weerribben (in het noordwesten van Overijssel) (R. Westerneng), gevolgd door een tweede te Wittem op 28.VII. Dit was een ♀ van f. *helice* Hübner. Het legde wel eieren, maar die verdroogden (D. Vestergaard). In augustus werden een aantal exemplaren op verschillende plaatsen in Limburg gezien en twee in Noord-Holland. September tenslotte leverde vier meldingen op. Hierbij was weer een ♀ van Wittem dat ook eieren legde. Nu kwamen ze wel uit, maar de rupsen stierven na de tweede vervelling. Kweken zo laat in het jaar lukt alleen bij voldoende hoge temperatuur.

Vindplaatsen. Lbg.: Wittem, Wrakelberg, Heerlen, Roermond. Zl.: Emmadorp; NH.: Purmerend; Gdl.: Winterswijk; Ov.: De Weerribben; Fr.: Noord Bergum.

Het totaal aantal gemelde exemplaren bedroeg 25, in elk geval veel beter dan in de acht voorafgaande jaren.

5. *Vanessa atalanta* (Linnaeus). Reeds op 3 maart werd de eerste te Rijswijk (ZH.) gezien, gevolgd door zes andere in de laatste week van de maand. In april werd de vlinder op vier dagen gemeld, met tussenpozen van een kleine week verdeeld over de maand. Begin mei start dan een ononderbroken reeks van waarnemingen die zou voortduren tot ver in november. Reeds eind mei werden dagelijks enige tientallen geteld en in de tweede helft van juni kwamen sommige dagen al boven de 50. Eierleggende wijfjes werden al in mei gezien en reeds op 11.VII werden de eerste uit gevonden rupsen gekweekte vlinders gemeld. In de tweede helft van de maand stegen de aantallen dan ook snel met toppen op 31.VII en 1.VIII van 450. Daarna nam het aantal duidelijk af, maar eind VIII kwam een nieuwe golf opzetten met een top van ruim 800 op 2.X. Na de eerste oktoberweek trad echter een scherpe daling in, hoewel op gunstige dagen in Amstelveen en omgeving op bloeiende Klimop soms nog meer dan 100 *Atalanta*'s geteld werden, op 24.X zelfs bijna 300 (C. Zonneveld). Ook in november werd de vlinder nog op 12 dagen gemeld. Slotdata: 29.XI bij zonnig weer een traag vliegende vlinder tussen de kale takken van een boomgaard te Geersdijk op Noord-Beveland (J. van Vuure) en 4.XII de allerlaatste in de Biesbosch bij Werkendam (C. H. de Veld).

Het totaal aantal gemelde exemplaren bedroeg 20.000, een aantal dat alleen in 1958 en 1964 overschreden is.

Trek of daarop lijkende vluchten werden op diverse data gemeld. Het eerst op 20.VII, toen een aantal in noordelijke richting vliegend over de Grevelingen werd gezien (P. Meininger). Alle andere meldingen hebben betrekking op zuidwaartse vluchten, vooral eind IX en begin X. Het opvallendst waren 33 exemplaren die 2.X in 1½ uur op de Hoge Veluwe geteld werden, terwijl ze laag boven de grond zonder onderbreking zuidwaarts vlogen (A. Veldhuyzen).

6. *Cynthia cardui* (Linnaeus). Ook de Distelvlinder was al vrij vroeg present: op 25.IV werd de eerste te Breskens gezien (T. Kramer). In mei werd hij op zes dagen gemeld en vanaf 29.V begon de vrijwel hiatenloze rij data die voortduurde tot 8.X. De aantallen waren echter weken lang meest zeer bescheiden. Pas eind VII trad daar verbetering in en liep het dagtotaal zeer snel op tot boven 100. Dit was ongetwijfeld het gevolg van het verschijnen van de nakomelingen van de immigranten. De rupsen daarvan moeten plaatselijk talrijk aanwezig geweest zijn (o.a. op 7.VII vastgesteld te Leidschendam, Th. Blokland). Het vrij hoge niveau werd met sterke schommelingen gehandhaafd tot eind augustus. In de loop van de eerste helft van september begon *cardui* minder gewoon te worden en na de 20ste werden nog maar een enkele maal 10 of 11 exemplaren per dag geteld. Het einde van de reeks werd gevormd door één op 6.X te Harderwijk en op 8.X te Nunspeet. Een late nakomer was er nog één op 22.X te Lotum.

Dat ook de tweede hier geboren generatie nog getracht heeft zich voort te planten blijkt uit de vondst van 10 rupsen op 24.X te Egmond-Binnen en zelfs nog twee kleine op 27.X. Twee daarvan verpopten nog binnenshuis. Maar alle andere stierven volwassen en ook de poppen leverden geen vlinders meer (Br. F. Melkert).

In totaal werden 3.750 exemplaren gemeld, geen record, maar voor *cardui* een heel goed resultaat.

7. *Issoria lathonia* (Linnaeus). Eindelijk weer eens een aantal exemplaren die ver buiten hun areaal werden opgemerkt. Op 20.VI werd er één te Deelen gezien, 19.VII een mooi ♀ in het Bijenpark te Osdorp bij Amsterdam, 24.VII één op *Rubus* te Zoeterwoude, 1 en 3.VIII telkens één te Amstelveen, 11.VIII te Tuk bij Steenwijk in de spoorvallei en 12.VIII te Eersel (NB.). In totaal dus acht exemplaren.

7a. *Fabriciana adippe* (Denis & Schiffermüller). Een sterk afgevlagen exemplaar werd op 5.VIII aangetroffen te Beutenaken (ten noordwesten van Slenaken) (H. Peeters). Daar de soort niet inheems is moet de vlinder als een migrant beschouwd worden.

8. *Polyommatus coridon* (Poda). Op dezelfde dag en plaats werd door bovengenoemde medewerker een mooi gaaf exemplaar gevangen. Overigens geldt voor deze soort hetzelfde als voor *adippe*.

9. *Acherontia atropos* (Linnaeus). De vroegste melding betrof een Doodshoofdvlinder die op 5.VII op de Slangenburg (bij Doetinchem) om bijenkasten vloog. In augustus werden er twee waargenomen, in september één en in oktober zeven. Bovendien werden er nog twee zonder datum opgegeven. Dit maakt een totaal van 13 vlinders.

Opvallend was het aantal gemelde rupsen, namelijk 21. Behalve de negen van Horssen (zie Ulenberg e.a., 1983) werden er in augustus op andere plaatsen nog vier gevonden en verder acht in september, de meeste daarvan in Friesland. Poppen werden veel minder gemeld, slechts vier, waarvan de helft later nog de vlinder leverde. Hoewel 1982 dus geen topjaar voor *atropos* was, steekt het gunstig af bij een lange reeks van voorafgaande jaren.

Vindplaatsen (alle stadia). Lbg.: Heer; NB.: Asten, Mierlo; Zl.: Terneuzen; ZH.: Melissant, Hendrik Ido Ambacht; NH.: Bergen, Texel; Gdl.: Beusichem, Horssen (in het Land van Maas en Waal), Drempt, Slangenburg; Ov.: Broekland (gem. Raalte); Dr.: Smilde; Fr.: Balk, De Lemmer, Joure, Sneek, Akmarijp, Heerenveen, Scherpenzeel, Nij Beets, Huins, Boer, Harlingen; Gr.: Siddeburen.

10. *Agrius convolvuli* (Linnaeus). De eerste werd 10.VII te Haamstede gezien, vliegend op *Saponaria* (Zeepkruid) (J. Boot). Daarop volgden eind juli nog twee te Helenaveen. In augustus werd de Windepijlstaart op acht dagen gemeld. September werd de beste maand. Toen werd de vlinder bijna elke dag wel ergens gezien. In oktober was hij al veel schaarser met gevolg dat hij nog maar op 9 dagen werd vermeld. De slotdatum was 7 november, toen een dood exemplaar te Almere-Stad op straat werd gevonden.

Vondsten van rupsen werden vooral uit Friesland gemeld, verder één uit Limburg en één uit Zeeland, half juli al de eerste te Workum, de andere eind augustus en september. Poppen werden gevonden te Goedereede op 16.X waaruit binnenshuis op 20.XI de vlinder verscheen en te Lienden op 22.IX een dood exemplaar.

Vindplaatsen. Lbg.: 21, van Oost-Maarland tot en met Mook; NB.: Helenaveen, Vlijmen, Bergen op Zoom; Zl.: Koewacht, Hulst, Middelburg, Haamstede; ZH.: Goedereede, Melissant, Herkingen, Berkel, Rijswijk; NH.: Lijnden, Egmond-Binnen, Anna Paulowna, Texel; Gdl.: Zetten, Lienden, Wageningen, Bennekom, Aalten, Winterswijk; Ov.: Olst; Fr.: 18 vindplaatsen, van Blesse tot en met Oude Biltzyl.

In totaal werden 86 vlinders gemeld, 12 rupsen en 2 poppen, alleen overtroffen door 1945, 1950 (topjaar met 360 vlinders) en 1976.

11. *Macroglossum stellatarum* (Linnaeus). De eerste werd 3.VI te Wittem gezien (D. Vesterwaard). Daarna volgt een serie data van de laatste week van juni tot en met de eerste van augustus. De vlinder werd toen van Limburg en Zeeland tot in Drenthe waargenomen. Eind augustus begon een tweede vluchtperiode waarin *stellatarum* vrijwel zonder hiaten tot in de eerste week van oktober gemeld werd. Daarna volgden nog vijf data, de laatste 27.X, toen C. Ottenheijm nog een exemplaar te Steyl zag.

Rupsen werden alleen van Alblisserdam gemeld uit de eerste decade van augustus. Eén daarvan leverde 10.IX de vlinder. De eerste serie meldingen had blijkbaar betrekking op immigranten, de tweede op afstammelingen daarvan. Dit stemt overeen met de Engelse ervaringen, al waren de aantallen daar natuurlijk belangrijk hoger (Bretherton & Chalmers-Hunt, 1983).

De vindplaatsen liggen over een groot deel van het land verspreid, maar twee gebieden vallen het meest op: Limburg met 10 (op Nederweert en Steyl na alle in het zuiden) en Zeeland met 11. Zuid- en Noord-Holland waren al minder (9, resp. 6). Opvallend is wel dat veel vindplaatsen in het kustgebied liggen. Een van de vruchtbaarste was wel Middelharnis, waar vooral op de Kamperfoelie in de tuin van 6.VIII-6.X niet minder dan 21 exemplaren geteld werden (P. Vroegindeweyj). Uit de andere provincies zijn weinig vindplaatsen bekend: NB.: 3 (Rosmalen, Empel, Vlijmen); Utr.: 1 (Rhenen); Gdl.: 3 (Arnhem, 's Heerenberg, Winterswijk); Ov.: 2 (Steenwijk, Denekamp); Dr.: 1 (Dalen); Fr.: 4 (Wolvega, Joure, Leeuwarden, Rijperkerk).

In totaal werden 141 exemplaren gemeld, voor deze soort een goed seizoen.

12. *Agrotis ipsilon* (Hufnagel). De eerste immigrant werd 14.V te Melissant in de vangbak aangetroffen, de tweede de volgende dag te Stein. Daarop volgen nog vier data in mei, 11 in juni en 9 in juli, vooral in het zuiden en westen en telkens slechts een enkel exemplaar. Vanaf 29.VII komt dan een ononderbroken rij meldingen met nog een paar losse op 10, 17 en 29.X, de laatste te Hulst (E. Vermandel). De aanvankelijk lage aantallen begonnen in de tweede helft van augustus op te lopen om van 10-19.IX een maximum te bereiken (hoogste aantal 65 op de 10de). Daarna minderde het dagtotaal plotseling tot slechts enkele per datum. Totaal aantal waargenomen exemplaren: 702, het hoogste na 1970.

De vindplaatsen liggen verspreid over een belangrijk deel van het land, maar opsomming ervan heeft weinig zin, daar het slechts de woonplaatsen zijn van medewerkers die ook aan lichtvangst doen.

13. *Peridroma saucia* (Hübner). Van de voorjaarsimmigranten werd geen enkele gemeld. De vlinder werd slechts in de herfst tot diep in het najaar gezien (1.IX-5.XI), wel op een flink aantal data, maar altijd in een enkel exemplaar, zodat het totaal niet meer dan 25 bedroeg. Intussen is dat voor deze soort heel redelijk. De meeste jaren blijven er ver onder.

Vindplaatsen: Lbg.: Simpelveld, Stein; Zl.: Kortgene; ZH.: Melissant; NH.: Naarden, Oosthuizen.

14. *Helicoverpa armigera* (Hübner). Van deze slechts sporadisch waargenomen immigrant werden twee exemplaren gevangen, het eerste 29.IX te Oosthuizen (W. van Rooijen), het tweede 2.XI te Hulst (E. Vermandel).

15. *Heliothis peltigera* (Denis & Schiffermüller). Een vrijwel even weinig waargenomen soort, die sinds 1972 niet meer hier te lande gezien was. Drie exemplaren in 1982 was dan ook heel fraai. Het waren vangsten bij het Zwanenwater (NH.) op 10.IX (J. Koster), te Melissant op 17.IX (K. J. Huisman) en te Steenwijk op 20.IX (G. Padding).

16. *Spodoptera exigua* (Hübner). Van deze de meeste jaren ontbrekende uil werden nu acht exemplaren gevangen. De eerste werd 13.VII in de vangbak te Kortgene aangetroffen (samenvallend met de immigratie in Engeland!), de tweede 9.VIII te Melissant. Daarna werden nog zes exemplaren van 2.IX-19.IX waargenomen, vier te Kortgene, de twee andere weer te Melissant. Ook dit stemt overeen met de vangsten op de Britse eilanden (Bretherton & Chalmers-Hunt, 1983).

*S. exigua* is de laatste jaren berucht geworden bij de kwekers van o.a. *Gerbera* in kassen. Hij staat daar bekend als de Floridamot omdat vermoed wordt, dat hij met plantgoed uit de VS meegekomen is. De rups vreet de bloemknoppen aan waardoor aanzienlijke schade veroorzaakt kan worden. Er is echter geen reden om aan te nemen dat de bovengenoemde acht vlin-  
ders uit kassen afkomstig zouden zijn.

17. *Trichoplusia ni* (Hübner). Twee exemplaren van deze rariteit. De eerste werd 12.VII in de bak te Kortgene gevonden, de tweede 6.X te Melissant. Beide data vallen samen met die van de twee grote invasies in Engeland.

18. *Autographa gamma* (Linnaeus). Pas op 5 mei werden de eerste exemplaren waargenomen, drie te Oostkapelle en twee te Brielle. In de rest van mei en in de eerste helft van juni bleven de aantallen laag om pas na de eerste decade van juli duidelijk beter te worden (154 op 14.VII, 400 op de 17de). Een sterke stijging, tot een totaal van meer dan 1.000 per dag, vond begin augustus plaats. De dagtotalen bleven goed (herhaaldelijk omstreeks 500) tot half september, maar daarna werd de vlinder veel schaarser en na de eerste decade van oktober wer-

den nog slechts een enkele dag meer dan tien exemplaren geteld. Dat er nog laat rupsen geweest zijn blijkt uit de vondst van vijf poppen te Egmond-Binnen op 24 en 27.X. Eén daarvan leverde 8.XI de vlinder, uit de andere kwamen sluipvliegen. En van 21-24.XI werd te Hulst elke dag een zeer gave Gamma aangetroffen. De slotdatum was 12.XII, toen te Sittard buiten nog een vlinder werd opgemerkt (M. Delnoye). Jaartotaal: 26.000.

19. *Autographa bractea* (Denis & Schiffermüller). Niet minder dan vijf exemplaren werden van deze fraaie vlinder vermeld: 26.VI te Tweekelo, 17.VII in de Amsterdamse Waterleidingduinen (Mosterdbos bij Zandvoort), 19.VII te Naarden en 23.VII te Epen en Susteren.

20. *Rhodometra sacraria* (Linnaeus). Op 10.VII werden twee mooie exemplaren aangetroffen, het ene in het Mosterdbos, het andere te Vinkeveen. Op 24.VIII werd een zeer vers ♂ te Spijkenisse gevonden, terwijl in september nog zeven exemplaren volgden: 6.IX bij het Zwanenwater, 8.IX te Melissant, 9.IX te Kortgene en op de Kallenkoter heide (ten oosten van Steenwijk), 16.IX te Diever en 24 en 25.IX telkens één te Chaam. Samen dus 10 exemplaren, na de 33 van 1966 het beste jaar voor Nederland.

21. *Orthonama obstipata* (Fabricius). Slechts twee exemplaren: 17.V te Ruinen en 11.X te Kortgene.

22. *Sclerocona acutellus* (Eversmann). De status voor onze fauna blijft twijfelachtig. Op 7.VII werd een vers exemplaar te Heerde gevangen (J. Wolschrijn).

23. *Udea lutealis* (Hübner). Van deze in Nederland heel weinig waargenomen Pyralide ving B. van Aartsen op 17.VII een exemplaar te Colmont.

24. *Udea ferrugalis* (Hübner). Uitsluitend waargenomen in de herfst, van 4.IX-5.XI. In totaal werden 16 exemplaren aangetroffen, de meeste in september. Vindplaatsen: Lbg.: Stein; Zl.: Hulst, Kortgene; ZH.: Melissant, Rotterdam.

25. *Nomophila noctuella* (Denis & Schiffermüller). Eerste waarnemingen: 11.VII te Stein en 13 en 21.VII te Kortgene. In VIII werd de vlinder op zeven data gemeld, in IX op 15, in X op acht en in XI op vijf. De slotdatum was 7.XI, toen nog een *noctuella* op de Hoge Veluwe werd gezien (R. Schouten). Het aantal per dag was steeds klein, meest één of twee, alleen op 29.IX zeven. In totaal werden 65 exemplaren gemeld, voor deze soort heel redelijk.

Vindplaatsen. Lbg.: Stein, Wellerlooi; NB.: Helenaveen, Soerendonk; Zl.: Kortgene; ZH.: Melissant, Oostvoorne, Bierlap (Wassenaar); NH.: Naarden, Zwanenwater; Gdl.: Hoge Veluwe; Fr.: Ried.

26. *Palpita unionalis* (Hübner). Van deze opvallende witte Pyralide werden niet minder dan 25 exemplaren gemeld, een record (tot nog toe was dat in 1966 met acht!). De eerste werd 10.VII te Kortgene aangetroffen (J. van Vuure). Daarna volgde een serie data van 26.VIII-8.X en tenslotte een nakomer op 22.X te Oosthuizen (W. van Rooijen). Deze gegevens stemmen weer goed met de Britse overeen, al is het totaal daar belangrijk hoger, namelijk ongeveer 80 (1. c.).

Vindplaatsen. Lbg.: Stein; Zl.: Hulst, Kortgene; ZH.: Melissant; NH.: Oosthuizen, Zwanenwater. De rijkste waren Kortgene met 13 exemplaren en Melissant met 6.

27. *Plutella xylostella* (Linnaeus). Op 15.V werd het eerste exemplaar te Melissant aangetroffen. Daarna steeg het aantal bijna met de dag tot het op 4.VI al 329 bedroeg. Deze sterke toename was echter zeer plaatselijk. In totaal werden in mei bijna 400 exemplaren gemeld, in juni bijna 1.300. Maar vreemd genoeg werd de Koolmot daarna veel schaarser. Wel was hij aanvankelijk bijna elke dag wel ergens present, maar de dagtotalen stelden in de regel weinig voor. Het maandtotaal van juli was dan ook slechts 300, van augustus nog maar 40 en van september slechts 32. Begin oktober was *xylostella* in vrij veel exemplaren aanwezig op de heide te Haarle (W. Oord), maar verder werd slechts hier en daar een enkele gezien. Na 5.X werd nog één op de 16de te Melissant aangetroffen. Het jaartotaal bedroeg 1600.

Tot slot dank ik alle medewerkers en in het bijzonder de heer C. Felix, secretaris van de vlinderstudiegroep te Maastricht en de heer G. Slob, beheerder van het Natuurhistorisch Museum te Leeuwarden, die mij de bij hen binnengekomen meldingen toestuurden.

## SUMMARY

In the report about the migrating Lepidoptera in the Netherlands in 1982 the following particulars are mentioned.

1. *Iphiclides podalirius*. One at a plant exhibition in Amsterdam.
2. *Pieris brassicae*. On 6 June a small number in the south of Dutch Limburg migrating in northern direction.
3. *Colias hyale*. Observed from mid July till the first week of October, dispersed in a great part of the country. Total number 250.
4. *Colias croceus*. Only 25 specimens.
5. *Vanessa atalanta*. One on 3 March, six on four days at the end of April, a continuous row of dates from early in May till far in November, one on 4 December. Total number 20,000, only surpassed in 1958 and 1964.
6. *Cynthia cardui*. The first on 25 April, in May only on six days, a continuous row of dates from the end of May till the beginning of October, at first in rather small numbers, but the first Dutch born generation (August) much better. The second one in the course of September much smaller. Total number 3750, very good for this species.
7. *Issoria lathonia*. 8 far outside their normal habitat, the dune area along the coast of the North Sea.
- 7a. *Fabriciana adippe*. Not indigenous in the Netherlands. One on 5 August in the south of Dutch Limburg.
8. *Polyommatus coridon*. Not indigenous. One in the same place and on the same date.
9. *Acherontia atropos*. 13 moths, 21 caterpillars, 4 chrysalids. Better than many preceding years.
10. *Agrius convolvuli*. 86 moths, 12 caterpillars, 2 chrysalids. Only surpassed by 1945, 1950 and 1976. The first moth on 5 July, a few in August, but by far the greater part in September, a few in October, the last on 7 November.
11. *Macroglossum stellatarum*. 141 moths, caterpillars in August. Immigrants from the first week of June till the first week of August, descendants from the end of August till far in October.
12. *Agrotis ipsilon*. Immigrants from mid May till the beginning of July, the next generation from the end of July till the end of October, maximum about mid September. Total number of moths 702, the highest after 1970.
13. *Peridroma saucia*. 25 moths, only seen from 1 September till 5 November.
14. *Helicoverpa armigera*. Two, the first on 29 September, the second on 2 November.
15. *Heliothis peltigera*. Three, all in September.
16. *Spodoptera exigua*. Eight, one in July, one in August and six in September, corresponding with the data of the British Isles.
17. *Trichoplusia ni*. Two, one in July, the other in October.
18. *Autogramma gamma*. The first on 5 May, low numbers till mid July, then gradually more numerous, till in the beginning of August daily totals of more than 1000 were reached. After mid September strongly diminishing, feebly present in October, a few in November and the last on 12 December. Total number 26,000.
19. *Autographa bractea*. Five, one at the end of June, the others in July.
20. *Rhodometra sacraria*. Ten, two in July, one in August and seven in September.
21. *Orthonama obstipata*. Two, one in May, the second in October.
22. *Sclerocona acutellus*. The status of this species in the Dutch fauna is not yet clear. One on 7 July in the province of Gelderland.
23. *Udea lutealis*. In the Netherlands doubtless a rare immigrant. One on 17 July in the south of Dutch Limburg.
24. *Udea ferrugalis*. Sixteen, eight in September, one in the first week of October and seven in the first week of November.

25. *Nomophila noctuella*. 65 specimens were caught between 11 July and 7 November, most of them in September.

26. *Palpita unionalis*. 25, a record for the Netherlands. First on 10 July, followed by a series of 23 from 26 August till 8 October, the 25th on October 22.

27. *Plutella xylostella*. Observed from 15 May till 16 October. Best month was June, but thereafter the number strangely diminished. Total number only 1600.

## LITERATUUR

Bretherton, R. F. & J. M. Chalmers-Hunt, 1983. The immigration of Lepidoptera to the British Isles in 1982. — *Entomologist's Rec. J. Var.* 95: 89-94, 141-152.

Ulenberg, S. A., H. C. Burger, L. J. W. de Goffau & G. van Rossem, 1983. Bijzondere aantastingen door insekten in 1982. — *Ent. Ber., Amst.* 43: 164-168.

Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam.

---

BUSVINE, J. R., 1983. INSECTS AND HYGIENE. The biology and control of insect pests of medical and domestic importance. 3e druk. pp. VIII, 568; 652 referenties; index 16 kolommen. Chapman and Hall, London etc.; ISBN 0-412-25360-7 (Science Paperback). Prijs £ 12,50.

De eerste druk van dit boek stamt uit 1951. De derde druk verscheen voor het eerst in 1980, maar men zond ons de onlangs verschenen paperback editie ter bespreking. Dat er van een entomologisch boek meerdere drukken verschijnen is niet gewoon, maar dit is ook een tamelijk ongewoon boek. Het geeft alles wat de ondertitel belooft, en nog veel meer: een lijst van chemische preparaten, allerlei determinatietabellen (vooral voor de larven), mededelingen over aard en ernst van de schade (in de Verenigde Staten sterven jaarlijks meer mensen door steken van Hymenoptera dan door slangebitten), zeer veel biologische details, ook kwantitatieve gegevens over temperatuur-preferenties, levensduur etc. Ik vond dat het boek een beetje rommelig in elkaar leek te zitten, maar „alles” staat erin.

Dit zijn de belangrijkste hoofdstukken: organisatie van preventie en bestrijding (vooral, maar lang niet geheel, op Engeland gericht); niet-chemische bestrijdingsmethoden; chemische middelen; bloedzuigende Diptera; huis- en vleesvliegen; parasieten; plagen in levensmiddelen; plagen in afval en afvalwater; kleermotten en tapijtkevers; houtboorders; stekende, bijtende en irriterende insekten, en hinderlijke insekten.

Deze goedkope editie maakt het boek nu ook toegankelijk voor allen die niet zozeer professioneel, maar uit belangstelling of zijdelings in de slechte kanten van zes- en achtvoeters geïnteresseerd zijn. Misschien met de „Elseviersgids voor nuttige en schadelijke dieren” ernaast wegens de gemakkelijker determinaties, zullen zij bijzonder veel aan dit boek hebben. — W. N. Ellis.

## PERSONALIA

Op 5 oktober overleed, op een leeftijd van 67 jaar, prof. dr. J. de Wilde, sedert 1964 lid van onze vereniging. Hij was een prominent insektenfysioloog. Op grond van zijn grote wetenschappelijke verdiensten benoemde de Nederlandse Entomologische Vereniging hem tot ere-lid.